634.0.(094.5)(439)

AZ ERDŐMUNKÁSOKRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY 75 ÉVES

Dr. Márkus László

A XIX. század harmadik harmadában hazánkban befejeződött a jobbágyság megszűnését követő birtokrendezés, s ezzel egyidejűleg tisztázódott az erdők tulajdona is. A kapitalista termelési viszonyoknak megfelelően átalakult az ipari és agrárgazdasági termelés; a közlekedési, illetve szállítási viszonyok a vasútépítések következtében megjavultak. Hatalmas méretű építkezések indultak meg. Mindez az erdők soha nem látott pusztítását „eredményezte". — A tőkeszegény, az erdő valódi értékét és a piaci viszonyokat nem ismerő, új és régi erdőtulajdonosok lábon, legtöbbször értéken aluli összegért adták el erdeik fáját a gombamódra szaporodó élelmes vállalkozóknak. A nagyarányú fakitermelések a helyi lakossággal, illetve munkaerővel már nem voltak megoldhatók. Megindult a favágók messze vidéki munkára való „szervezése".

A toborzók — nem egy esetben — a valóságnak meg nem felelő körülmények közlésével, felelőtlen ígéretekkel csábították messze idegenbe az erdei munkásokat. A helyszínre érkezés után derült csak ki a rászedés. Az erdei munkások tömegesen kerültek anyagi végromlást okozó helyzetbe. A spontán védekezés helyi munkabeszüntetéseket, bérvitákat eredményezett, emiatt viszont a termelés akadozott. Az erdei munkások mai szemmel hihetetlennek tűnő kizsákmányolása és becsapása olyan méreteket öltött, hogy a törvényes szabályozás nem volt elkerülhető.

A korabeli *Erdészeti Lapok*ban olvashatjuk, hogy a vonatkozó törvényjavaslatot előzetesen egy értekezlet tárgyalta meg, amelyen számos erdőgazda vett részt. A törvénytervezet készítőit az a felfogás vezette, „hogy a felek szerződési szabadságának biztosítása mellett a törvényhozásnak nemcsak joga, de hivatása is parancsoló vagy tiltó rendelkezést felállítani ott, ahol az egyik fél a másik féllel szemben a visszaélés útjára léphet, nemcsak azért, hogy az egyes felek jogos érdekét megoltalmazza, hanem azért is, mert a munkás visszaélése a termelésnek lehet megbénítója, a munkaadó visszaélése pedig a társadalmi és gazdasági fejlődés összhangjának megzavarására nyújt anyagot."

A törvényjavaslat a földmívelés- és az igazságügyi parlamenti bizottság véleményezése után került a képviselőház elé, ahol azt vita nélkül elfogadták. *„Az erdőmunkásokról" szóló 1900. évi 27. tc.* 1900. évi december hó 14-én nyert szentesítést, és a következő év május 1-én lépett érvénybe.

A mezőgazdasági munkások jogviszonyáról alkotott korábbi törvény és az erdei munkásokról szóló céljában, felépítésében és megoldási módjaiban nagy megegyezést mutat. Az erdőmunkásokról szóló törvény és annak végrehajtási utasítása ismételten hivatkozik a mezőgazdasági munkásokról szólóra. Egyes esetekben pl. a munkás-szervezkedés megtiltására és megtorlására azonos intézkedést ír elő.

A törvény szerint annak, aki fakitermelésnél, az erdei termékek szállításánál és az azzal kapcsolatos munkálatoknál, valamint az erdőgazdaság egyéb munkálatainál munka teljesítésére mint munkás vagy napszámos szerződött,

munkásigazolvánnyal kellett rendelkeznie. A törvény olyan kisbirtokosra nem vonatkozott, aki csak átmenetileg vállalt erdei munkát. Munkásigazolványt a 14. évet betöltött kiskorú is kaphatott állandó lakhelyének községi elöljáróságától, ha saját fenntartásáról gondoskodott. Munkásigazolvánnyal nem rendelkezők szerződésileg biztosított jogaikat a közigazgatási hatóság előtt nem érvényesíthették.

A szerződés feltételeinek megállapítása szabad egyezkedés tárgya volt. A törvénnyel ellenkező megállapodások azonban érvénytelenek voltak. Az írásos szerződést egy hatósági, vagy két egyéb tanúnak is alá kellett írni annak igazolására, hogy a szerződést a munkások előtt felolvasták, anyanyelvükön megmagyarázták és azok azt elfogadták. A szerződésben ki kellett térni:

— a munka nemének, időtartamának és mennyiségének megjelölésére;
— a munkabérre;
— a munkások szállításának költségeire, az előlegekre, a szerszámokra, az elszállásolásra, a tüzelőanyagra és az ivóvíz szállításra.

Ha a munkások nem közös munkatéren, közösen teljesítendő munkára vállalkoztak, egyetemleges kötelezettséget nem volt szabad megállapítani.

A visszaélések megakadályozása érdekében intézkedett a törvény úgy, hogy az idegen törvényhatóság területén végzendő munkára toborzó vállalkozónak, illetve megbízottjának a községi elöljáróságon jelentkezni kellett. Kihágást követett el, aki a munkástól szerződtetéséért anyagi előnyöket kötött ki, vagy ilyeneket elfogadott. Megbüntették azt a toborzót, aki a munka minősége, a bérfeltételek, a kereseti viszonyok felől a valóságnak meg nem felelőt közölt, és alaptalan ígéretekkel szándékosan megtévesztette a munkásokat. Büntetés alá esett a már leszerződött munkások elcsábítója is.

Ha a munka elemi csapás vagy egyéb akadály (árvíz, széldöntés, tűz, hófúvás stb.) miatt egyhuzamban 3 napon át nem volt megkezdhető, illetve folytatható, a munkások, amennyiben munkabérüket nem egy bizonyos meghatározott összegben állapították meg, az előleg, illetve a kölcsön megtérítésének vagy biztosításának kötelezettsége mellett a szerződéstől elállhattak. Ez esetben az odaszállítási költségek megtérítésére a munkások nem voltak kötelezhetők.

A törvény a csalásoknak és a megkárosításoknak akart határt szabni, amikor a munka mennyiségének, mérésének és a munkabérek kiszámításának módjáról intézkedett. A munka mennyiségének megállapításakor, illetve mérésekor a hiteles mértékeket és eszközöket, valamint — egyéb megegyezés híján — az állami erdők kezelésénél fennálló szabályokat kellett alkalmazni. A felmért teljesítmény után a munkabért fillér pontossággal kellett elszámolni és fizetni. A kerekítés ugyanis sokszor egy, esetleg másfél napi munkabér elvesztésével is sújthatta a munkást. A munkaadó a munkások által okozott kár értéke erejéig a munkabért visszatarthatta.

Rengeteg visszaélés volt abból, hogy egyes vállalkozók általában silány minőségű, sokszor romlott, emellett méregdrágán felszámolt áruval fizettek. Éppen ezért a törvény úgy intézkedett, hogy tilos a munkások bérét szeszes italokkal vagy árucikkekkel egészben vagy részben megváltani, és a munkaadónál vagy az általa kijelölt helyen való vásárlásra kötelezni.

Sok anomália volt a munkás kantinok üzemeltetése körül is. A törvény ezért elrendelte, hogy a munkások élelmezésére létesült kantinok tulajdonosai az ételek és italok árjegyzékét az üzlet megindulása előtt, azután pedig havonként a hatóságnak mutassák be. Ha visszaéléseket követtek el, engedélyüket bevonták. Azt a vállalkozót, akit két éven belül két ízben a munkások megkárosítása miatt jogerősen elítélték, a közületi munkavállalásból kizárták.

A munkaadó jogosult volt a szerződés felbontására,

— ha a munkaadót a munkás tettleg bántalmazta vagy vagyona ellen büntetendő cselekményt követett el, vagy ilyet megkísérelt;
— ha előnyök biztosítása érdekében a munkástársait sztrájkra szervezte, ilyen célú összejövetelekre helyiséget átengedett vagy ilyeneken részt vett;
— ha a sztrájkoló munkásokat nyilvánosan feldicsérte, vagy azok számára adományt gyűjtött;
— ha betegség miatt munkaképtelenné vált;
— általában, ha a szerződés kötelezettségének teljesítését megtagadta.

A munkás a szerződés felbontására jogosult volt:

— ha a munkadó vagy megbízottja tettleg bántalmazta, vagyona ellen irányuló büntetendő cselekményt követett el, vagy ilyent kísérelt meg;
— ha betegsége miatt munkaképtelenné vált;
— ha katonai szolgálatra behívták;
— ha a munkaadó vele szemben a szerződés megállapodásait vagy a törvény rendelkezéseit nem tartotta meg.

A szerződés felbontása esetében a munkásnak a jogos levonások mellett csak a ténylegesen megjáró munkabért kellett kifizetni. Ha a munkaadó egy vagy több munkással szemben a szerződést felbontotta, ez a többi munkást nem jogosította fel a szerződés felbontására. Az egyes munkásokkal szemben érvényesíthető bontó okok sem adtak lehetőséget a munkaadónak arra, hogy a szerződést a többi munkással szemben is felbontsa.

A törvény külön fejezete intézkedett a napszámosokról, akiknek a munkanapja „napfelkeltétől napnyugtáig számíttatik, mely időre a napszámosoknak délben egy egész órai, április 15-től szemptember 30-ig reggel és délután is egy-egy félórai szünidő számíttatik." A napszámosoknak a munka tartama — ha más megállapodás nem volt — egy napi munkára terjedt. Ha a napszámos a meghatározott időben nem jelent meg, vagy a munkát abbahagyva igazolatlanul távozott, a munkaadó kérésére előzetes tárgyalás nélkül hatóságilag kivezették. Ha ezután sem kezdte meg, illetve folytatta a munkát, pénzbüntetésre ítélték. Látjuk, hogy a törvény minden körülmények között biztosítani akarta a munkaerőt, és ezért nem riadt vissza még a karhatalom alkalmazásától sem. Ezzel a szökött jobbágyok visszaszállítására emlékeztető feudális eljárást elevenítették fel, éppen ezért „rabszolga-törvény"-nek nevezte el a munkásság ezt a rendelkezést.

A törvény külön fejezetbe foglalta össze a büntető határozatokat, amelyekről az előzőekben részletesen volt szó. Általában a törvény rendelkezéseinek figyelmen kívül hagyása kihágásnak minősült és rövid idejű elzárással és pénzbüntetéssel sújtotta az elítéltet. Ha a szerződést vagy a törvényt a munkaadó intézkedésre jogosult megbízottja szegte meg, a büntetést a megbízottal szemben alkalmazták. Ha a munkás a kiszabott pénzbüntetést 48 óra alatt le nem fizette, a megállapított szabadságvesztési büntetés azonnal végrehajtható volt.

A törvényben megállapított kihágások és kisebb kárkövetelések ügyében a közigazgatási hatóság által hozott két, érdemben egybehanzó határozat ellen fellebbezésnek nem volt helye. A sértett akkor sem fellebbezhetett, ha a másodfokú hatóság az elsőfokú hatóság által kiszabott büntetést súlyosbította; valamint a vádlott sem fellebbezhetett, ha a másodfokú hatóság a büntetést enyhítette. A közigazgatási hatóság elé tartozó ügyek minden fokozatban soronkívüliséget élveztek.

Az *Erdészeti Lapok* 1901. évi 1. száma teljes egészében leközölte a törvényt. Ugyanezen számban, név nélkül „Az erdőmunkásokról" címmel olvashatjuk a

törvény értékelését. A közlemény megállapítja, hogy a törvényre szükség volt, mert „aki az utolsó 10—15 évben erdei munkásokat nagyobb számban alkalmazott, nem egy esetben sajnos tapasztalhatta, hogy még olyan vidékeken is, ahol nemrég a munkaadó és a munkás között még teljes patriarchalis viszony állott fenn, ez a viszony megzavarodott és sok munkás az elvállalt munka otthagyásával másfelé szegődött, vagy más úton-módon akasztotta meg az erdei üzem rendes menetét a munkaadó kisebb-nagyobb kárára."

„Másrészről azonban... a munkások érdeke is sürgősen megkívánta a szóban forgó törvény létrejöttét... A munkások elég gyakran, különféle úton-módon kizsákmányoltattak, ami nem is volt mindig nehéz feladat", helyenként talán részben ebben a körülményben kereshető a nép elszegényedése és a kivándorlási hajlamának megnövekedése. A kincstári birtokokon, ahol az élelmiszer raktárak felállításával, a társládák reformálásával és egyéb eszközökkel az állam a nép segítségére sietett, természetszerűen nem fajultak el a viszonyok annyira.

A törvény egyes rendelkezéseinek ismertetése után azzal folytatja, hogy „őszintén óhajtjuk, hogy az erdőmunkásokról szóló törvény olyan rendezett viszonyok útját egyengesse, amelyek között az ún. munkáskérdés az erdőgazdaságtól távol tartassék."

Az erdő fenntartásának és a turisztika fejlesztésének érdekközösségét kutatták Svájcban, 1974 októberében, kétnapos ülésen, széles körűen, a szövetségi kormány, az erdészeti hatóság és gazdaság, az idegenforgalom, közlekedés, építészet vezető szakembereinek közreműködésével.

A szövetségi erdészeti egyesület abban a felismerésben, hogy a lakosság és a nemzetgazdaság számára létfontosságú erdőre különösen az építkezések részéről igen erős nyomás nehezedik, már 1966-ban külön munkabizottságot állított fel azzal a céllal, hogy a hatóságoknak és a lakosság legszélesebb körének megértését segítsék megnyerni az erdő számára. A bizottság az erdővel érdekelt egyesületek, szervezetek bevonásával üléseket rendez, szükség esetében beadványokkal fordul az illetékes hatóságokhoz, jelenleg éppen az erdő üdülőhatásának irodalmát gyűjti össze. A most szóbanforgó ülést is ez a bizottság rendezte és a kérdésnek általános megvitatása után szándéka az egyes részletekkel külön-külön is foglalkozni.

Az ülés előkészítése érdekében a bizottság még 1972-ben külön munkacsoportot alakított az „erdő és turisztika" kérdésével való foglalkozásra és ennek a munkacsoportnak a jelentése képezte — előzetesen szétküldve — a tárgyalás alapját.

A tárgyalás abból indult ki, hogy a települések, mezőgazdasági területek kinézése technikai belenyúlások, gazdasági változások következtében az utóbbi években olyan változáson ment keresztül, ami elvitte azok turisztikai vonzerejének jórészét és ennek folytán mindjobban megnő az erdőnek ilyen irányú szerepe. A modern turistaság igénye szerteágazó. Egyesek kollektívan használt szabadidő-, utazási- és sportlétesítményeket igényelnek, mások egyénileg, saját erővel csendes ösvényeket, a természetet, az erdő védelmét keresik. Az erdő a turisztikai kínálat részévé vált, olyan kínálat, amely nyugalomra, mozgásra és erőink regenerálására irányul.

A polgári törvénykönyv mindenkinek jogot ad az erdőbe való belépésre, benne járásra, pihenésre. Ez mindenesetre fontos, de egymagában még nem elegendő feltétel. Az erdőben való tartózkodás és üdülés megkívánja, hogy megfelelő utakat, térségeket képezzünk ki benne és tartsunk fenn, szükségesnek mutatkozik egyes igénytelen, nem feltűnő berendezések létesítése. Ezeknek célszerű mennyisége és elhelyezése természetesen átfogó tervezést kíván. Az ilyen igényeknek kielégítése rendszerint összhangba hozható az erdő általános érdekeivel. Más a helyzet akkor, ha a turisztikai infrastruktúra egész területeket kíván eredeti rendeltetése alól kivonni. Ilyenkor az erdő és turisztika érdekei már ellentmondásosak. Legalább is látszólag, mert a környezet védelme nélkül növekedés nem vezethet célra, a turisztika terén is felmerül a kérdés: milyen mértékben növelhetők kapacitásai anélkül, hogy tekintetbe venné a ma már szükséges táj- és környezetvédelmet?

Turisztikának lenni kell — szögezte le az egyik erdészeti előadó — ez nemcsak a nagyjövedelmű haszonélvezőinek jelszava, hanem az ökológusoké is, amennyiben a mai élet realitásaitól el nem zárkóznak. A kérdés csak az, hogy olyannak kell-e lennie, mint amilyen ma, amikor túlhajszolt növekedésért klasszikus üdülőhelyek zabolátlan fejlődésen mennek át, lakóépületek, szállodák építéséhez, drótkötélpályák, sílesiklók létesítéséhez felelőtlenül nagy erdőállományokat irtanak ki. Nagyvállalkozások gátlástalan spekulációja tragikus következményekkel járhat; nemcsak a tájat, de magát a turisztikát is tönkreteheti a turisztika. Már sok helyütt megfigyelhető, miként burjánzik el a turisztikai infrastruktúra, veszi igénybe már az utolsó füves területeket és változtatja turista-nyomortanyákká az utolsó csendes szögleteket. Megfeledkeznek eközben arról, hogy a világot átfogó, komoly krízis esetében, amely az idegnforgalmat is megszüntetné, a helyi lakosságnak sem volna túlélési lehetősége, mert ezeken a területeken a mezőgazdasági termeléshez való visszatérésre mód már nincs.

Lassan mind szélesebb körök látják be, hogy az ilyen fejlődés nem helyes. Az erdők technikai feltárása és az állományukba, való, következményekkel terhes belenyúlás következtében elveszti a táj azokat a tulajdonságait, amelyekhez a gyaloglás, hegymászás, túrasielés, vadászat, halászat stb. kötődik. A táj jellege egyre jobban közelít a városi környezetéhez, amitől az üdülést kereső éppen szabadulni igyekszik. A csupán turistautakkal, menedékházakhoz vezető ösvényekkel, erdő- és havasgazdasági utakkal behálózott vidék sokkal több csendet, érintetlenséget és esztétikai élményt kereső turistát fogadhat, mint általában gondolnák. A technikailag feltáratlan táj népgazdasági és szociális jelentőségét általában alábecsülik. A természetes-hez még közel álló tájakat anyagilag rosszabbul álló községek, vagy egyéb tulajdonosok gyakran ingyenesen bocsátják az üdülési turisztika rendelkezésére. Mind szükségesebbé válik ezért olyan regionális koncepciókat alkotni és törvényerőre hozni, amelyek azokat az összefüggő térségeket, amelyek feltárása nem kívánatos, elkülöníti azoktól, amelyeket már így használnak, vagy amelyeket a jövőben gondos mérlegelés alapján használni fognak. Fontos, hogy ennek során településközeli, könnyen megközelíthető térségeket is a nyugalmi zónába soroljanak.

Az ülésen természetesen felmerültek financiális kérdések is. Az a nézet uralkodott, hogy a feltárás és üzemvitel javításával, valamint a faértékesítés biztosításával el kell érni, hogy az erdők nagy része önmagát tarthassa el. A kimondott védőerdőket közpénzek és a közvetlenül érdekeltek támogatásával kell fenntartani. Végül lehetőséget kell teremteni arra, hogy közérdekű teljesítmények ellenszolgáltatást élvezhessenek és az erdészeti berendezések erőteljesebb igénybevételét az érdekelt körök megtérítsék. Általános megállapítás volt, hogy a gondozott erdő számos infrastrukturális szolgáltatását többé-kevésbé ingyenesen teljesíti. Ma azonban sajnos a távolabb eső erdőket gyakran nem gondozzák, pedig a turisztikának teljesítőképes területekre van szüksége. Az erdő infrastrukturális szolgáltatásait a nagyközönség részére nyújtja, ezért meg kell találni annak törvényes módját, hogy a tulajdonost erdőfenntartási kötelességeinek teljesítésére bírják, ő pedig ugyanakkor megfelelő kártalanításban részesülhessen.

Az erdőgazdaságnak tradicionális, elsősorban termelésre irányuló beállítottságát a mai és a jövőben várható viszonyoknak megfelelően, a szociális és politikai fejlődéshez kell igazítani. Életterünknek egyre szűkebbé és érzékenyebbé válása egyre nagyobb jelentőségűvé teszi az erdő védőhatásait. Az oktatásnak és alkalmazott kutatásnak feladata szemléletváltoztatással az erdészeti szolgálatot a megváltozott környezet által állított feladatainak ellátására felkészíteni. Megelégedéssel állapította meg a kormányzat, hogy a kezdeményezést ezen a téren éppen erdészek tették meg, az ilyen irányú értékítélet és magatartásváltozás folyamatban van.

Az ülés anyagának tanulmányozása számunkra is rendkívül érdekes. Érdekes látni, hogy a technikailag és gazdaságilag fejlettebb országban milyen visszásságokat okoz a kellően át nem gondolt mindenirányú növekedés. Mások Svájc természeti viszonyai is, mégis tanulságos látni, hogy a magas-hegyvidéken a vad mellett újabb ellenség is jelentkezik — maga az ember. És egyedüli fegyver ellene újra csak a belátás, a meggyőzés. Svájcban hetven éve védi törvény az erdők állományát, s az állam hatalma mégsem tudta elejét venni azoknak a panaszoknak, megakadályozni azokat a veszélyeket, amelyeket most ezen az ülésen felhoztak, Kérdés, hogy a katasztrófát el tudják-e kerülni. Számunkra természetesen mértéken felül nagyított, torz ez a kép, mégis érdemes felfigyelni rá, mert hasonlók csírái nálunk is jelentkeznek. A városi környezet kialakulása üdülőhelyeinken mindenesetre megindult.

(SCHWEIZERISCHE ZEITSCHRIFT FÜR FORSTWESEN, 1975. 1. sz. 112—148. old.)

(Ref.: Jérôme R.)